

תוכן עניינים

1.	מבוא	2
2.	מטרות והצדקות להגבלת שעות העבודה	3
2.1	זכויות חברתיות בישראל:	3
2.2	מטרות והצדקות לחוק	3
3.	חוק שעות עבודה ומנוחה – הוראות מרכזיות	5
4.	החריגים לחוק	6
4.1	אפשרות פיקוח	6
4.2	תפקידי הנהלה או משרות אמן	6
5.	יישום החוק בפועל והתאמתו לשוק העבודה המודרני	7
5.1	יחס ארגון העבודה העולמי ומדינות העולם	7
5.2	המצב במדינת ישראל:	7
6.	סיכום ומסקנות	9
6.1	סיכום	9
6.2	מסקנות	9
7.	ביבליוגרפיה	10

מעמדו של חוק שעות עבודה ומנוחה

האם החוק מעניק הגנה מספקת לעובדים ומשיג את מטרותיו בעידן המודרני?

1. מבוא

מדינת ישראל הוכרזה במגילת העצמאות כמדינת רווחה המבטיחה זכויות חברתיות בסיסיות לאזרחיה, זכויות שמבטיחות קיום בכבוד וקבלת שירותים בסיסיים: חינוך, בריאות, תעסוקה ועוד. זכות בסיסית היא הזכות לעבודה ולתנאי עבודה נאותים, לרבות הזכות לשעות עבודה מוגבלות, מנוחה שבועית, פנסיה, ימי חופשה ומחלה, תנאים לעובדות בהיריון ולאחר לידה וכו'. דיני העבודה בישראל מעוגנים בחקיקה ענפה הכוללת חוקי מגן, הסכמים קיבוציים, צווי הרחבה, הסכמי עבודה, נוהג ופסיקה. חוק שעות עבודה ומנוחה¹ (להלן: "חוק המנוחה" או "החוק") הוא חוק מגן מרכזי המגביל את משך יום, שבוע וחודש העבודה, וקובע את זכות העובד למנוחה שבועית והשכר בעד עבודה בשעות נוספות. ואולם, לדעת רבים, חוק זה אינו מתאים לשוק העבודה המודרני, לאור הזמן שעבר מאז נחקק והשינוי שעבר שוק העבודה. בעבר אופיין שוק העבודה בדגם העסקה מסורתי המבוסס על המשכיות, קביעות וציפיה ליחסי עבודה מתמשכים. החל משנות ה-70, נוצרו הסדרי תעסוקה קצרי מועד ומודולריים, ארעיים וחלקיים המתנהלים לעיתים קרובות מחוץ לכותלי הארגון. בשנות ה-80 הפכו אלה נפוצים² וכך שינויים בכלכלה העולמית "גלובאלית" גרמו להגמשת שוק העבודה³ ויצרו דגם העסקה חדש. התפתחות הטכנולוגיה תרמה את שלה כשהיא מאפשרת עבודה מהבית ללא קשר למקום המעסיק. בישראל עובדים 7% שעות עבודה יותר (שעתיים וחצי בשבוע) בממוצע ממדינות ה-OECD ו-16% מהעובדים מדווחים על עבודה בסופי שבוע⁴, לכן מתעוררת השאלה אם חוק המנוחה ממלא את התפקיד לשמו נחקק. מדובר בשאלה בעלת חשיבות מכרעת כי אם הוא אינו מותאם למצב השוק, עובדים אחדים "מופקרים" ומנוצלים בעוד אחרים מוגבלים ואינם יכולים לתת דרור לרצונם החופשי לצורות העסקה לא שגרתיות. בעבודתי זו אפרט את מטרות החוק והצדקותיו, אערוך סקירה היסטורית של החוק, אסקור את הוראותיו המרכזיות לרבות החריגים הקבועים בו, אבדוק כיצד מיושם החוק בפועל ואת מידת התאמתו לשוק העבודה המודרני בישראל. לבסוף אסיק מסקנות בדבר המצב הקיים והדרכים האפשריות לשיפור המצב.

2. מטרות והצדקות להגבלת שעות העבודה

2.1 זכויות חברתיות בישראל:

ראשית המושג "זכויות אדם" בתורות המדיניות של המאה ה-18, בהומניזם המודרני. מדובר בזכויות המוקנות לאדם באשר הוא אדם, מכוח כבודו וטבעו האנושי, בכלל זה הזכות לחיים, לחירות, לקניין⁵. זכויות אלה מתחלקות לשלוש:

¹ חוק שעות עבודה ומנוחה, תשי"א – 1951, ס"ח 204

² יונתן פרמינגר, "קבלני כוח אדם בישראל: האינטרסים של הממשלה בהתפתחותו של שוק עבודה דואלי", **המרחב הציבורי** 4 (2010) 131-155.

³ רונית נדיב ויובל פלדמן "היבטים פוזיטיביים ונורמטיביים של שוויון או אי שוויון ביחסי העסקה משולש בישראל" **עבודה, חברה ומשפט** יב (2010), 155-159.

⁴ יותם מרגלית, איילת הלל, ליאור גרו, רחל זקן "חוק שעות עבודה ומנוחה ומנגנונים לגמישות בשוק העבודה" המכון הישראלי לדמוקרטיה (2018) 79. ר' גם טלי חרותי סובר "גם אתם? 200 אלף ישראלים שהורגים את עצמם בעבודה" דה מרקר 05.08.19 לפיה מנתוני המל"ל עולה כי 14% מהשכירים ובדים יותר מ-50 שעות בשבוע.

⁵ רות גביוון "דרך ארץ דת ומדינה, אסופת מאמרים והרצאות בנושא יהדות, שלטון וערכים דמוקרטיים" ירושלים תשס"ב, עמודים 97-107, <http://www.daat.ac.il/daat/eZRachut/demokratia/zhuyot-2.htm>

1) הזכויות הטבעיות עליהן עמד ג'ון לוק. במקור היו אלה הזכויות הבסיסיות ביותר וכללו הזכות לחיים, לחירות ולקניין.

2) הזכויות הפוליטיות (או אזרחיות), זכויות טבעיות שאין בסמכותה של המדינה לשלול או לפגוע בהן ללא הצדקה: הזכות לבחור ולהיבחר, הזכות להתאגד פוליטית ועוד.⁶

3) הזכויות החברתיות המבטיחות צרכי קיום בסיסיים כגון הזכות לבריאות, לחינוך, לעבודה ולפרנסה, למשפחה על כל צורותיה העכשוויות, הזכות לרווחה חברתית, ביטחון סוציאלי, מדור ובטחון תזונתי, וכד'.

חוקים העוסקים בזכויות אדם מגנים מפני פגיעה של המדינה וסיווג זכות כאזרחית, פוליטית או חברתית קובעת אם חובה על המדינה להגן עליה או רק להימנע מפגיעה בה. מכאן חשיבותו ומקומו של משפט העבודה העוסק בהגנה על הזכות לתעסוקה ולתנאי תעסוקה נאותים. רוב הזכויות החברתיות לא מעוגנות בחקיקה. בשנת 1992 נחקקו חוקי יסוד המעגנים זכויות חברתיות⁷ אך עד היום לא זכו אלה להכרה במסגרת חוקה ומרביתן נובעות מפרשנותו של בית המשפט. ב-1996 הוגשה הצעת חוק לעיגון חוק יסוד: זכויות חברתיות⁸ ומשרד המשפטים אף ניסח הצהרה נוספת להצעת החוק אך אלה לא עברו שלב הקריאה השלישית בכנסת⁹. ככל שהזכויות החברתיות אינן מעוגנות כך גם הסנקציות בגין הפרתן קשות למימוש. **חוק שעות עבודה ומנוחה עוסק בהגנה על זכויות חברתיות.**

2.2 מטרות והצדקות לחוק

חוק שעות עבודה ומנוחה מגדיר את משך יום, שבוע וחודש העבודה וקובע את זכות העובד למנוחה שבועית והגמול בעד שעות עבודה נוספות. תכלית החוק: **"להבטיח ... איזון ראוי בחייו של אדם בין השעות שאותן הוא מקדיש לעבודתו לבין שעות הפנאי"**¹⁰. גם אם המעסיק והעובד מסכימים על העסקה מעבר לשעות הקבועות בחוק, הם מנועים מלעשות כן, תוך הגבלת חופש העיסוק שלהם. חופש העיסוק מעוגן כיום בחוק יסוד: חופש העיסוק אך תכלית חוקי המגן מצדיקה הגבלת חופש זה¹¹. **הצורך להגן על זכויות עובדים** עולה מהמתח וניגוד העניינים המתעוררים, בין אינטרס המעסיק להבטיח את צרכיו הכלכליים לבין מעמדו הנחות של העובד¹². פגיעה בחופש העיסוק אינו דבר של מה בכך, ולפי ס' 4 לחוק חופש העיסוק (להלן: **"פסקת ההגבלה"**) היא מותרת רק ככל שהיא

⁶ רות גביון "דרך ארץ דת ומדינה, אסופת מאמרים והרצאות בנושא יהדות, שלטון וערכים דמוקרטיים" ירושלים תשס"ב, עמודים 97-107, <http://www.daat.ac.il/daat/ezrachut/demokratia/zhuyot-2.htm>.

⁷ ר' למשל את חוק יסוד: חופש העיסוק, ס"ח התשנ"ד 90, חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, ס"ח התשמ"א 306.

⁸ הצעת חוק יסוד: זכויות חברתיות ה"ח 3068.

⁹ הצעת חוק יסוד: זכויות חברתיות פרלמנט, 21: 4, 1998.

¹⁰ בג"צ 1678/07 יולנדה גלוטן נ' בית הדין הארצי לעבודה (פורסם בנבו 29.11.09).

¹¹ שרון רבין מרגליות "נקודות מפנה במשפט העבודה האישל" דין ודברים (2011) 341.

¹² שרון רבין מרגליות "נקודות מפנה במשפט העבודה האישל" דין ודברים (2011) 342, ר' גם שרון אהרוני גולדנברג "עבודת יתר – השלכות והצעות לפתרון", עבודה חברה ומשפט 2012, 219.